

DOKUMENTY SOBORÓW POWSZECHNYCH

„Źródła Myśli Teologicznej”

Seria pod redakcją:

Adama Bandury, Arkadiusza Barona, Tytusa Górskiego, Henryka Pietrasa i Edwar-
da Stańka

1. Orygenes, *O zasadach*, 1996
2. Święty Atanazy, *Listy do Serapiona*, 1996
3. Pamfil z Cezarei, *Obrona Orygenesą*, Rufin z Akwilei, *O sfałszowaniu pism Orygenesą*, 1996
4. *Trójca Święta*. Tertulian, *Przeciw Prakseaszowi*, Hipolit, *Przeciw Noetosowi*, 1997
5. Teodeoret z Cyru, *Komentarz do Listu św. Pawła Apostoła do Rzymian*, 1997
6. Orygenes, *Korespondencja*, 1997
7. Ireneusz z Lyonu, *Wykłady nauki apostoelskiej*, 1997
8. Święty Hieronim, *Komentarz do Księgi Jonasza*, 1998
9. Teodoret z Cyru, *Komentarz do I i II Listu do Koryntian*, 1998
10. Orygenes, *Komentarz do Ewangelii według Mateusza*, 1998
11. Grzegorz Cudotwórca, *Mowa na cześć Orygenesą*, 1998
12. Grzech pierworodny. Augustyn, *Proces Pelagiusza*, 1999
13. Mariusz Wiktoryn, *Dziela egzegetyczne*, 1999
14. Teodoret z Cyru, *Komentarz do listów św. Pawła do Galatów, Efezjan, Filipian i Kolosan*, 1999
15. Pelagiusz, *Komentarz do Listu św. Pawła do Rzymian*, 1999
16. Orygenes, *Homilie o Księgach Izajasza i Ezechiela*, 2000
17. Demonologia w nauce Ojców Kościoła. Hipolit, *O antychryście*, 2000
18. Św. Jan Chryzostom, *Homilie na Ewangelię według św. Mateusza*
(część pierwsza: homilie 1-40), 2000
19. Ambrozjaster, *Komentarz do Listu św. Pawła do Rzymian*, 2000
20. Teodoret z Cyru, *Komentarz do Listów Pawłowych do Tesaloniczan, Tymoteusza, Tytu-
sa, Filemona i Hebrajczyków*, 2001
21. Św. Grzegorz z Nyssy, *Drobne pisma trynitarne*, 2001
22. Klemens Aleksandryjski, *Wypisy z Theodota*, 2001
23. Św. Jan Chryzostom, *Homilie na Ewangelię wg św. Mateusza*
(część druga: homilie 41-90), 2001
24. *Dokumenty Soborów Powszechnych*, t. I, 2001

DOKUMENTY

SOBORÓW Powszechnych

Tekst grecki, łaciński, polski

TOM I

Nicea I • Konstantynopol I • Efez • Chalcedon
Konstantynopol II • Konstantynopol III • Nicea II

(325 – 787)

Układ i opracowanie

Ks. Arkadiusz Baron
Ks. Henryk Pietras SJ

Wydawnictwo WAM • Księża Jezuici

Kraków 2002

© Wydawnictwo WAM, 2001

Projekt okładki
Andrzej Sochacki

Niniejsze wydanie zostało dofinansowane
przez Komitet Badań Naukowych

ISBN 83-7097-928-9

NIHIL OBSTAT: Prowincja Polski Południowej Towarzystwa Jezusowego,
ks. Adam Żak SJ, prowincjał, Kraków, 12 grudnia 2001 r., l. dz. 277/01.

Wznowienie pierwsze

WYDAWNICTWO WAM
ul. Kopernika 26 • 31-501 KRAKÓW
tel. (012) 82'95'422 • fax (012) 429 50 03
e-mail: wam@wydawnictwowam.pl

DZIAŁ HANDLOWY
tel. *234+84"; 5"476/478 • fax (012) 430 32 10
e-mail: handel@wydawnictwowam.pl

Zapraszamy do naszej KSIĘGARNI INTERNETOWEJ:
<http://WydawnictwoWam.pl>

Druk i oprawa:
Drukarnia Wydawnictwa WAM
ul. Kopernika 26 • 31-501 Kraków

TŁUMACZENIE

Teksty soborowe obecnego wydania zostały przetłumaczone z języka oryginalnego albo z możliwie najlepszej zachowanej starożytnej wersji tekstu, która każdorazowo umieszczona jest na górze stron parzystych.

1. Sobór Nicejski I:
 - List Euzebiusza do swego Kościoła – ks. Arkadiusz Baron
 - pozostałe pisma – Teresa Wnętrzak
2. Sobór Konstantynopolitański I – Teresa Wnętrzak
3. Sobór Efeski:
 - List Kapreola z Kartaginy – ks. Andrzej Bober SJ †
 - pozostałe pisma – ks. Arkadiusz Baron
 - ks. Henryk Pietras SJ
 - Teresa Wnętrzak
4. Sobór Chalcedoński – Teresa Wnętrzak
5. Sobór Konstantynopolitański II – Teresa Wnętrzak
6. Sobór Konstantynopolitański III – ks. Arkadiusz Baron
7. Sobór Nicejski II – Teresa Wnętrzak

OD REDAKCJI

1. UWAGI WSTĘPNE

Przedstawiamy w naszej serii tom szczególny, odmienny od dotychczasowych. Nie ma w nim pism Ojców, jak dotychczas, ale oficjalne dokumenty Kościoła. Tak ważne, że zdecydowaliśmy się na ich wydanie integralne, w językach oryginalnych, w jakich zostały sporządzone. Większość ich jest po grecku, wtedy dajemy także tłumaczenie łacińskie. Nie jest ono naszym dziełem, ale jest tekstem oficjalnym Kościoła Zachodniego.

Siedem pierwszych soborów jest wspólnym dziedzictwem Kościoła Wschodu i Zachodu, a dla Prawosławia są one jedynym wyznacznikiem ortodoksyjności. Dlatego teksty publikowane w niniejszym tomie powinny być odbierane również w aspekcie ekumenicznym. Jako ich wydawcy mamy nadzieję, że odegrają i na tej płaszczyźnie znaczącą rolę.

Na początku warto odnotować książkę ks. Marka Starowieyskiego, *Sobory Kościoła niepodzielonego* wydaną przez Biblos w Tarnowie w 1994 roku. Daje w niej opis ośmiu pierwszych soborów uznanych za powszechne, z bibliografią i wstępnym rozdziałem o Kościele czasów przedsoborowych, z rodzącą się wówczas instytucją synodów.

2. SYNODALNOŚĆ W KOŚCIELE STAROŻYTNYM

Odsyłając dla pełniejszego przedstawienia do wspomnianej powyżej książki ks. Starowieyskiego, postaram się krótko opisać to zagadnienie. Zauważmy na wstępie, że nie ma wyczerpującej odpowiedzi na pytanie, skąd w Kościele wzięły się synody biskupów. Świadczenia starożytne podają nam wiadomości o synodach, nikt jednak nie odpowiada na pytanie skąd się wzięły.

Rzecz – widocznie – była dla wszystkich oczywista. Dzieje apostołskie w rozdziale 15. informują nas o spotkaniu apostołów w Jerozolimie, poświęcone problemowi przyjmowania do Kościoła przedstawiceli innych ludów, spoza Narodu Wybranego. Wiemy, że apostołowie, ze świadomością działania w łączności z Duchem Świętym, nie uznali za stosowne rozciągania Prawa mojżeszowego na etnochrześcijan¹. Wydaje się, że nie wszystkich to rozwiązanie zadowoliło, gdyż chrześcijaństwo przyjmowali również prozelici, których pociągała czystość żydowskiego monoteizmu i wielkość Prawa. Poczuli się oni po trosze zawiedzeni takim werdyktem, z nostalgią spoglądali w stronę synagogi i nie tyle przyjmowali apostołski edykt jako koncesję, ile jako zakaz. To nastawienie będzie obecne w Kościele przez wiele wieków, ciągle bowiem będą znajdować się tacy – i to dość liczni – którzy będą chcieli zachowywać wszystkie przepisy zawarte w Biblii, łącznie z czysto rytualnymi przepisami Prawa. To prawdopodobnie przede wszystkim przeciwko nim będą zwrócone liczne wystąpienia Ojców Kościoła zwane „przeciwko Żydom”. Ich celem było nie tyle dokuczanie Żydom, ile zniechęcanie chrześcijan do chodzenia do synagogi, zachowywania szabatu itp.

To zebranie apostołów bywa nieraz nazywane «soborem jerozolimskim», zawsze jednak używa się przy tym cudzysłowów, gdyż późniejsze «prawdziwe» synody miały jednak inny charakter. Od II wieku posiadamy świadectwa o zbieraniu się biskupów poszczególnych regionów dla omówienia ważniejszych spraw, dla ujednoczenia praktyki dyscyplinarnej, dla wymiany informacji o istniejących problemach. W okresie prześladowań synody te często zajmowały się sprawą odstępców od wiary, ich ponownego przyjmowania do wspólnoty Kościoła i warunkami, jakie musiałyby być przy tym spełnione. Wiele cennych na ten temat informacji przekazują nam listy Cypriana z Kartaginy, z których wiele jest listami postsynodalnymi, z wyliczaniem imion, a przynajmniej liczby uczestniczących w spotkaniu biskupów. Już w III wieku takie synody odbywały się w rzymskiej prowincji Afryki prokonsularnej dwa razy do roku; zobaczymy, że praktyka ta zostanie potwierdzona specjalnym kanonem soboru nicejskiego w roku 325².

Ideową podstawą dla organizowania takich spotkań zdaje się być przede wszystkim przekonanie, że to nie tylko każdy biskup z osobna jest następcą któregoś z apostołów – choć takie duchowe genealogie starano się wykazywać – ile wszyscy biskupi są następcami całego kolegium apostołskiego.

¹ Tym terminem, utworzonym w analogii do judeochrześcijaństwa, określamy chrześcijan pochodzących z innych narodów (po grecku *etne* znaczy «narod»).
² Zob. poniżej Sobór Nicejski I, kan. 5.

Dla zachowania jedności Kościoła trzeba było zatem spotkań i wspólnych ustaleń. Działanie w pojedynkę, w oderwaniu od reszty episkopatu prowadziło do ryzyka podziałów, zwanych schizmami.

Z synodalnością Kościoła łączy się świadomość roli biskupa Rzymu. Można by wręcz pokusić się o napisanie historii Kościoła pod kątem napięć pomiędzy wizją koncylialną i autorytarną, to znaczy pomiędzy tymi, którzy uznawali w papieżu jednego z członków kolegium biskupów z li tylko przywództwem honorowym, oraz tymi, którzy przyznawali mu władzę jurysdykcyjną ponad synodami. To jest jednak już inny temat, także gdzie indziej przeze mnie poruszony³.

Pierwsze synody były zwoływane przez biskupa ważniejszego miasta, zwykle stolicy prowincji i miały zasięg terytorialnie ograniczony. Sytuacja zmieniła się, gdy w roku 313 cesarz Konstantyn uznał chrześcijaństwo za jedną z pełnoprawnych religii cesarstwa. Nie likwidując bynajmniej instytucji synodów prowincjonalnych, sam zaczął zwoływać biskupów w sprawach, które uważał za ważne. Zrobił tak osiem razy, począwszy od 313 roku, kiedy to po raz pierwszy zwołał biskupów do Rzymu w sprawie donatyzmu.

W Cesarstwie Rzymskim głównym odpowiedzialnym za wszystkie religie i kultury był *Pontifex Maximus*⁴, stojący na czele kolegium pontyfików. Nie był on kapłanem, ani arcykapłanem, ale jakby organem kontrolnym, do którego wyłącznej kompetencji należało ustalanie kalendarza świąt poszczególnych religii, oraz przechowywanie wszystkich ksiąg świętych. On też decydował, czy kult jakiś będzie w Cesarstwie legalny, czy nie. Instytucja ta sięga zamierzchłych czasów, gdyż wiadomo że była już reformowana w 300 roku p.n.e. Od początków Cesarstwa na to zaszczytne i ważne stanowisko kazali się wybierać imperatorzy i mieli w ten sposób wpływ na całość życia religijnego. Tylko dlatego między innymi Juliusz Cezar mógł zrobić reformę kalendarza i wprowadzić swój słynny kalendarz zwany juliańskim. Konstantyn działał mocą tej samej władzy: zdecydowawszy się na uznanie chrześcijaństwa, przyjął je pod skrzydła swojej władzy pontyfikalnej. Cesarze zrezygnowali z tytułu Najwyższego Pontyfika w roku 379, zwyczaj zwoływania niektórych synodów pozostał przy nich jeszcze na długo, gdyż zdążył przyrosnąć do stanowiska imperatora.

³ Por. H. PIETRAS, *Świadomość prymatu biskupa Rzymu w Kościele starożytnym*, w: Praca zbiorowa Uniwersytetu Gdańskiego w druku.

⁴ Mylące jest tłumaczenie tego tytułu jako „najwyższy kapłan”, konsekwentnie będę więc pisał, spolszczając, «pontyfik, pontyfika» itd. Najlepszym znanym mi opracowaniem na ten temat jest książka Tadeusza Zielińskiego, *Religia Rzeczypospolitej Rzymskiej*, § 34.

Mamy zatem w starożytności synody dwojakiego rodzaju: prowincjonalne zwoływane przez metropolitę, zwykle dwa razy do roku, oraz „cesarskie”, że tak pozwolę je sobie nazwać, zwoływane nieregularnie, w sprawach, które imperator uważał za ważne i odbywały się z udziałem takich biskupów i innych ekspertów, jakich sam zaprosił. Te ostatnie mogły mieć w zamierzeniu cesarza zasięg terytorialny albo uniwersalny. Nie znaczyło to, że zapraszano wszystkich biskupów, ale że brali w nich udział przedstawiciele Wschodu i Zachodu. Te synody przyjęło się nazywać soborami powszechnymi (ekumenicznymi) i nimi w tej książce będziemy się zajmować.

3. NINIEJSZE WYDANIE

Wydanie tekstów pierwszych siedmiu soborów ekumenicznych okresu patrystycznego wraz ich polskim przekładem stanowi owoc pracy zespołowej tłumaczy oraz redaktorów, którzy w różnych aspektach opracowali przesłania kolejnych soborów.

3. 1. Układ tekstu

Obecny tom zawiera tekst oryginalny (najczęściej grecki) wraz z jego starożytnym przekładem łacińskim oraz przekład polski dokonany w oparciu o tekst oryginalny. W celu przejrzystości zaproponowaliśmy następujące graficzne rozmieszczenie tekstów:

1. U góry na stronach parzystych prezentujemy «tekst oryginalny» stanowiący podstawę polskiego przekładu (grecki lub łaciński).

2. U góry na stronach nieparzystych został umieszczony polski przekład «tekstu oryginalnego».

3. U dołu na stronach parzystych umieszczono, jako drugorzędny, starożytny przekład (najczęściej łaciński) tekstu oryginalnego.

4. U dołu na stronach nieparzystych (pod polskim przekładem) podano przypisy objaśniające tekst, których numery umieszczono we wszystkich wersjach tekstu (greckim, łacińskim oraz polskim).

Zaproponowany układ tekstu ma na celu ułatwienie Czytelnikowi korzystaniu z niniejszego tomu.

3. 2. Tekst oryginalny

W ustaleniu tekstu oryginalnego niepodważalne osiągnięcie stanowi wielojęzyczne wydanie z przekładem włoskim: G. ALBERIGO, G. L. ROSSETTI, P.-P. JOANNOU, C. LEOPARDI, P. PRODI (wyd.), *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, Edizioni Dehoniane, Colonia, 1991. Wydawca przekładu angielskiego

skiego: N. P. TANNER (wyd.), *Decrees of the Ecumenical Councils I*, Sheed & Word and Georgetown Univ. Press 1990, posłużył się wydaniem Alberigo proponując reprint tekstów oryginalnych. Zabieg taki posiada swe plusy: utrwala przyjętą paginację ułatwiając wprowadzenie ujednoczonego cytowania i odsyłania czytelnika do wydanych tekstów soborowych. Jednakże posiada także cienie: powieli wszelkie potknięcia i braki ani nie daje możliwości wprowadzenia dodatkowych wyjaśnień.

Nie ulega wątpliwości, że rzeczą łatwiejszą jest dokonanie reprintu. Jednakże powyższe uwagi skłoniły nas – wydawców – do odejścia od takiego zamiaru, tym bardziej że zdecydowaliśmy się na dołączenie kilku innych jeszcze dokumentów (w odniesieniu do soborów pierwszego tysiąclecia), które w istotny sposób wpływały na przebieg zgromadzeń soborowych oraz stanowią wykładnię ich rozumienia (zob. np. poniżej: Sobór Nicejski I, List Euzebiusza z Cezarei do swego Kościoła).

Proponowany w obecnym wydaniu tekst oryginalny (grecki lub łaciński) nie jest reprintem żadnego z istniejących wydań krytycznych, choć w zasadzie nie różni się wiele od tekstów E. Schwartz’a, N. P. Tannera oraz G. Alberigo, G. L. Rossetti’ego, P.-P. Joannou, C. Leopardi’ego, P. Prodi’ego, które stanowią jego podstawę. Został on poprawiony (usunięto dostrzeżone pomyłki) oraz na nowo opracowany pod względem odnośników biblijnych i zależności źródłowych przez ks. Arkadiusza Barona. W trakcie tejże pracy został wprowadzony podział tekstu na sekcje wyróżnione tłustym drukiem. Podział taki występuje na przykład w wydaniu Opitza. W kilku przypadkach konieczne było (choćby ze względu na jego brak) wprowadzenie własnego podziału, o czym czytelnik jest powiadamiany, że wyróżniona tłustym drukiem numeracja pochodzi od wydawców obecnego wydania. Przy wprowadzeniu takiego podziału kierowano się przede wszystkim treścią, zaznaczając bloki dotyczące jakiegoś jednego konkretnego zagadnienia. Ma to na celu ułatwienie korzystania (w tym również w aspekcie dydaktycznym ze studentami) i porównywania przekładu z tekstem oryginalnym. Temu samemu służy także omówiony wyżej układ poszczególnych tekstów.

W obecnym wydaniu tekstu oryginalnego pominięto niektóre wersje – jak się wydaje – nieistotne z teologicznego punktu widzenia (przykładowo wersja ἐπὶ τῆς γῆς zamiast ἐν τῇ γῆ w wyznaniu wiary z Nicei nie jest motywowana teologiczną treścią). Podobnie czyni M. Simonetti (por. np. *Il Cristo*, t. II, 100). Zachowano zaś je w przypadkach teologicznie ważnych (przykładowo zob. Sobór Nicejski I, przypisy 4. 34. 44).

Przygotowanie tekstu oryginalnego wymagało niejednokrotnie ujednoczenia pisowni. Przykładowo wydanie zawierające grecką wersję tekstu Listu Kapreola do Soboru Efeckiego nie stosuje *subscriptum* ani *adscriptum*

tum, które wprowadzono w obecnym wydaniu. Podobnie ujednolicone zostało rozpoczynanie nowych zdań od dużej litery. Uczynili to już wydawcy tekstu Alberigo. Oczywiście ma to na względzie ułatwienie panowania nad tekstem współczesnemu czytelnikowi przyzwyczajonemu do tego typu struktury tekstu, a nie poprawianie naszych starożytnych świątobliwych pisarzy. Podobnie czynią, mając na uwadze – jak się wydaje – współczesnego czytelnika, wydania krytyczne Nowego Testamentu, chociaż wiadomo, że tekst oryginalny nie zawierał podziału na sekcje, akapity, numerowane zdania (a nawet na wyrazy), ani rozróżnienia majuskulno-minuskulnego, ani współczesnej interpunkcji.

3. 3. Wprowadzenia i przypisy

Objaśnieniami o charakterze historyczno-teologicznym tekstów soborowych zajął się ks. Henryk Pietras. Nie dziwi więc fakt, że on właśnie jest autorem wszystkich wprowadzeń do poszczególnych soborów, które mają za zadanie dostarczyć Czytelnikowi przede wszystkim informacji o charakterze historyczno-teologicznym w odniesieniu do kolejnych soborów. Mają one charakter zupełnie podstawowy, a dołączona do nich bibliografia ogranicza się jedynie do wyszczególnienia źródeł.

Przypisy mające służyć wyjaśnieniu poszczególnych tekstów soborowych stanowią owoc wspólnej pracy redakcyjnej ks. Arkadiusza Barona i ks. Henryka Pietrasa. Umożliwiła ona wzajemną wymianę spostrzeżeń oraz wskazówek dotyczących ulepszenia obecnego wydania w możliwie wielu aspektach. W celu ułatwienia korzystania z przypisów odsyłających do innych tekstów soborowych zawartych w tym tomie zachowano numerację ciągłą osobno dla każdego z siedmiu soborów.

Taki podział pracy miał na celu nie tylko jej ułatwienie, ale przede wszystkim dostrzeżenie i ukazanie ciągłości i wzajemnych zależności językowych, teologicznych oraz historycznych poszczególnych soborów.

Mamy świadomość, że niniejsze pierwsze polskie wydanie tekstów soborowych w takiej formie jest dalekie od doskonałości. Z uwagą będziemy się wsłuchiwać we wszelkie głosy krytyki, aby móc udoskonalić następne wydania.

ks. Arkadiusz Baron
ks. Henryk Pietras SJ

WYKAZ SKRÓTÓW

1. Skróty biblijne

Sigła poszczególnych ksiąg biblijnych podano za Biblią Tysiąclecia.

BT – Biblia Tysiąclecia

LXX – Septuaginta

Wlg – Wulgata

2. Skróty dzieł, serii i czasopism

ACO – E. SCHWARTZ, *Acta Conciliorum Oecumenicorum*, Berolini et Lipsiae 1927-1932.

ALBERIGO – G. ALBERIGO, G. L. ROSSETTI, P.-P. JOANNOU, C. LEOPARDI, P. PRODI (wyd.), *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, Edizioni Dehoniane, Colonia, 1991.

CCO – P.-P. JOANNOU, *Les canons des conciles oecuméniques*, Pontificia commissione per la redazione del codice di diritto canonico orientale. Fonti, Fasc. IX, t. I/1, Grottaferrata – Roma 1962.

CPG – *Les canons des Pères Grecs*, wyd. P.-P. JOANNOU, Pontificia commissione per la redazione del codice di diritto canonico orientale. Fonti, Fasc. IX, t. II, Grottaferrata – Roma 1963.

CSEL – Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum, 1866nn.

CSP – *Les canons des synodes particuliers*, wyd. P.-P. JOANNOU, Pontificia commissione per la redazione del codice di diritto canonico orientale. Fonti, Fasc. IX, t. I/2, Grottaferrata – Roma 1962.

DS – H. Denzinger – A. Schönmetzer, *Enchiridion symbolorum, definitionum et declaratarianum de rebus fidei et morum*, Friburgi (wiele wydań).

HE – (Historia Ecclesiae) „Historie” Kościoła Euzebiusza z Cezarei, Sokratesa Scholastyka, Sozomena, Teodoreta z Cyru lub Filostorgiusza.

H-L – K. J. HEFELE, H. LECLERCQ, *Histoire des conciles d'après les documents originaux*, Paris 1907nn.

MANSI – J. D. MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio*, Florentiae 1759nn; reprint: Paris 1901.

OPITZ – H. G. Opitz, *Athanasius' Werke*, 1934-

PG – J.-P. Migne, *Patrologia Graeca*, 1857-1886.

PL – J.-P. Migne, *Patrologia Latina*, 1844-1864.

PLS – Patrologia Latina Supplementum.

POK – Pisma Ojców Kościoła, 1924nn.

PSP – Pisma Starochrześcijańskich Pisarzy, 1969nn.

SCh – Sources Chrétiennes, 1942nn.

TANNER – N. P. TANNER (wyd.), *Decrees of the Ecumenical Councils I*, Sheed & Word and Georgetown Univ. Press 1990.

VoxP – “Vox Patrum”.

ŹM – Źródła Monastyczne, Kraków-Tyniec 1993-

ŹMT – Źródła Myśli Teologicznej, 1996-

3. Skrótóy ogólne

gr. – grecki

łac. – łaciński

kan. – kanon

n – następny

pol. – polski

por. – porównaj

s. – strona

zob. – zobacz (odsyła do obecnego tomu)

WYKAZ ZNAKÓW

[] – teksty dodane ze względu na czytelność tekstu

() – teksty objęte nawiasami w wydaniach krytycznych

◇ – teksty objęte takimi nawiasami w wydaniach krytycznych

* + – przypis odnoszący się do jednego z tekstów (gr., łac., pol.), pod którym jest umieszczony.

BIBLIOGRAFIA

(w układzie chronologicznym)

Teksty

- J. D. Mansi, *Sacrorum Concilionum Nova et Amplissima Collectio*, Florentiae 1759; reprint: Paris 1901 (Mansi)
- E. SCHWARTZ, *Acta Concilionum Oecumenicorum*, Berolini et Lipsiae 1927-1932 (ACO).
- H. G. Opitz, *Athanasius' Werke*, 1934.
- H. G. OPITZ, *Urkundenzur Geschichte des arianischen Streites...*, 42-47.
- P.-P. JOANNOU, *Les canons des conciles oecuméniques*, Pontificia commissione per la redazione del codice di diritto canonico orientale. Fonti, Fasc. IX, Grottaferrata – Roma 1962.
- N. P. TANNER (wyd.), *Decrees of the Ecumenical Councils I*, Sheed & Word and Georgetown Univ. Press 1990.
- G. Alberigo, G. L. ROSSETTI, P.-P. JOANNOU, C. LEOPARDI, P. PRODI (wyd.), *Concilionum Oecumenicorum Decreta*, Edizioni Dehoniane, Colonia, 1991.

Ważniejsze opracowania

- K. J. HEFELE, *Konciliengeschichte*, Freiburg 1873-1890.
- K. J. HEFELE, H. LECLERCQ, *Histoire des conciles d'après les documents originaux*, Paris 1907nn.
- J. N. D. KELLY, *Early Christian Creeds*, London 1950.
- O. ROUSSEAU (wyd.), *Le concile et les conciles. Contribution à l'histoire de la vie conciliaire de l'église*, Chevotogne 1960.
- J. M. A. SALLES-DABADIE, *Les conciles oecuméniques dans l'histoire*, Paris 1963.
- W. DE VRIES, *Orient et Occident. Les structures ecclésiales vues dans l'histoire des sept premiers conciles oecuméniques*, Paris 1974.

- H. J. SIEBEN, *Die Konzilsidee der Alten Kirche*, Paderborn 1979.
- A.A., *Credo in Spiritum Sanctum*, Atti del Congresso Teologico Internazionale di Pneumatologia, 22-23 III 1982, Libreria Editrice Vaticana 1983.
- J. GAUDEMET, *Les sources du droit de l'Église en Occident du Ier au VIIe siècle*, Paris 1985.
- J. WOLIŃSKI, *Le mystère du Christ à la lumière des premiers conciles oecuméniques*, Paris 1989.
- O. CLÉMENT, *The Pope, the Council and the Emperor Durin9 the Period of the Seven Ecumenical Councils*, Sourozh 42 (1990) 1-15.
- G. ALBERIGO (ed.), *Storia dei concili ecumenici*, Quiriniana, Brescia 1990.
- P. L'HUILLIER, *The Church of the Ancient Councils. The Disciplinary Work of the First Four Ecumenical Councils*, St. Vladimir's Seminary Press, Creswood NY, 1996.
- H. J. SIEBEN, *Vom Apostelkonzil zum Ersten Vaticanum: Studien zur Geschichte der Konzilsidee*, Paderborn 1996.
- A. PATFOORT, *Le Filioque, avant le concile d'Éphèse*, Sedes Sapientiae 67-70 (1999) 35-47.

Czasopismo poświęcone historii soborów

Annuario Historiae Conciliorum. Internationale Zeitschrift für Konzilien-geichtsforschung, Amsterdam 1969-.

Wybrana literatura polska

- SZ. WŁODARSKI, *Siedem soborów*, IW Odrodzenie, Warszawa 1968.
- WANDA KOWALSKA, *Sobory i synody II-VIII w.*, w: Słownik Wczesnochrześcijańskiego Piśmiennictwa, Ks. Św. Wojciecha, Poznań 1971, 615-632.
- J. MISIUREK, *Sobór Chalcedoński w aspekcie ekumenizmu*, RTK 21 (1974), z. 2, 91-104.
- A. ZNOSKO, *Kanony Kościoła prawosławnego w przekładzie polskim*, Warszawa 1978.
- Cz. MAZUR - S. LONGOSZ, *Polska bibliografia Soboru Efeskiego*, VoxP 1 (1981), z. 1, 41-43.
- J. ŚRUTWA, *Synod akwilejski 381 – zachodni odpowiednik Soboru Konstantynopolskiego*, VoxP 3 (1983), z. 4, 190-199.
- K. ILSKI, *Udział biskupów trackich w obradach Soboru Chalcedońskiego (451)*, Balcanica Posnanensia 3 (1984), 417-419.
- W. EBOROWICZ, *Zaproszenie św. Augustyna na Sobór Efeski*, VoxP 6 (1986), z. 11, 585-592.

- A. MŁOTEK, *Eucharystia w kanonach soborów IV w.*, VoxP 7 [1987] f. 12-13, 291-302.
- J. DUDZIAK, *Załączki ogólnokościelnej dyscypliny duchowieństwa w świetle postanowień I Soboru Nicejskiego [325]*, VoxP 7 (1987) f. 12-13, 107-124.
- K. ILSKI, *Communio w czasie Soboru Efeskiego (431)*, Eos 76 (1988), z. 1-2, 345-352.
- B. DEGÓRSKI, *Boże Macierzyństwo Maryi a Sobór Efeski i Chalcedoński*, Dissertationes Paulinorum 2(1989) 5-16.
- A. ŻUREK, *Encyklika patriarchy konstantynopolińskiego Dymitriosza Iz okazji 1200 rocznicy Soboru Nicejskiego II*, VoxP 10(1990) z. 19, 570-582.
- K. ILSKI, *Sobory w polityce religijnej Teodozjusza II*, Uniwersytet A. Mickiewicza, Poznań 1992.
- M. STAROWIEYSKI, *Sobory Kościoła niepodzielonego*, Biblos, Tarnów 1994.
- M. STAROWIEYSKI, *Sobór Efeski i sprawa Nestoriusza – problem źródeł*, Meander 50 (1995) 23-35.
- J. BRALEWSKI, *Imperatorzy późnego Cesarstwa Rzymskiego wobec zgromadzeń biskupów*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego 1997.
- K. KLAUZA, *Zagraniczne publikacje poświęcone Soborowi Efeskiemu*, w: *Maryja w tajemnicy Chrystusa*, Niepokalanów 1997, 204-211.
- CZ. MAZUR, *Problematyka Soboru Efeskiego w publikacjach polskich*, w: *Maryja w tajemnicy Chrystusa*, Niepokalanów 1997, 198-198-203.
- M. STAROWIEYSKI, *Sobór Efeski i sprawa Nestoriusza – problem źródeł*, w: *Maryja w tajemnicy Chrystusa*, Niepokalanów 1997, 15-27.
- CZ. BARTNIK, *Sobór Efesko-Aleksandryjski jako wydarzenie historyczne*, w: *Maryja w tajemnicy Chrystusa*, Niepokalanów 1997, 28-39.
- F. BÉCHAU, *Historia Soborów*, Wydawnictwo M, Kraków 1998.
- K. SCHATZ, *Sobory Powszechne, punkty zwrotne w historii Kościoła*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2001.

SOBÓR NICEJSKI I
(325)

SOBÓR NICEJSKI I (325)

WPROWADZENIE

Zgromadzenie biskupów w Nicei na zaproszenie cesarza Konstantyna Wielkiego zostało uznane za Pierwszy Sobór Powszechny dopiero na Soborze Efeskim w 431 roku, pierwszym, który miał świadomość własnej powszechności. Mimo wielowiekowych studiów na ten temat daleko jeszcze do ustalenia rzeczywistych powodów jego zwołania i przebiegu obrad. Wiadomości o nim czerpiemy od Euzebiusza z Cezarei (*Vita Constantini*), Atanazego (*De decretis Nicaenae Synodi*), z *Historii Kościoła* Rufina, Sokratesa Scholastyka, Sozomena, Teodoreta i Filostorgiusza. U tych historyków zachowało się nicejskie wyznanie wiary oraz listy: cesarza do całego Kościoła i do Kościoła Aleksandrii, list Ojców synodalnych do Kościoła Aleksandrii, który podajemy jako dzieło soboru.

Wydaje się, że cesarz zaprosił biskupów, by w ten uroczysty sposób rozpocząć obchody dwudziestolecia swego panowania. Prawdopodobnie miał też przy tej okazji zamiar ogłosić uroczyście datę Wielkanocy, jako święta obowiązującego w Kościele w całym cesarstwie, oraz ujednolicone wyznanie wiary, które mógłby wpisać w *Liber pontificalis*. Cesarz był *Pontifex Maximus* i jako taki był zwierzchnikiem wszystkich religii i kultów Imperium. Do jego obowiązków należało dopilnowanie, by wszystkie kultury sprawowane były zgodnie z prawem. Wyznanie wiary było używane w Kościołach w ramach rytów chrztu jako inicjacji chrześcijańskiej, mogło więc stanowić wspólny punkt odniesienia. W Kościele do tej pory nie odczuwano potrzeby ujednolicenia wyznań wiary; każdy Kościół lokalny posiadał swój tekst i na żadnym synodzie, o ile udało mi się ustalić, nie wysuwano takiego postulatu.

Prawdopodobnie równolegle do rozsyłania zaproszeń – co z powodów komunikacyjnych musiało nastąpić jesienią roku poprzedzającego Sobór – Konstantyn wysłał swego doradcę do spraw kościelnych, biskupa Hozjusza z Kordoby, z misją «na Wschód», by doprowadził do załagodzenia schizmy melecjańskiej w Egipcie, do pogodzenia biskupa Aleksandra i Ariusza w Aleksandrii, uzgodnienia z biskupami daty Wielkanocy oraz tekstu wyznania wiary. Hozjusz odwiedził Aleksandrię i Antiochię (o innych miejscach nic nie wiadomo). Wiosną 325 przewodniczył obradom synodu w Antiochii. Ułożone tam wyznanie wiary (prawdopodobnie po raz pierwszy na synodzie) wyraźnie nie znalazło powszechnej aprobaty, gdyż nie ma żadnego śladu, by w czasie obrad w Nicei do niego nawiązywano. Hozjuszowi nie udało się także załagodzić istniejących sporów i ustalić daty Święta. Stąd w czasie obrad, rozpoczętych 19 lipca 325 roku w pałacu cesarskim, trzeba było wszystkie te problemy podejmować na nowo. Dyskusje się przeciągały do tego stopnia, że cesarz sam interweniował dla ich skrócenia, a petycje do rozpatrzenia przywiezione przez biskupów kazał po prostu spalić.

Nie wiadomo, kto przewodniczył obradom soborowym: Hozjusz z Kordoby, Eustacjusz z Antiochii, Aleksander z Aleksandrii czy legaci papiescy: Wit i Wincenty, którzy byli jednak tylko prezbiterami. Podobno uroczysty adres na cześć cesarza wygłosił Euzebiusz z Cezarei.

Ustalono wyznanie wiary, które wydaje się być owocem kompromisu pomiędzy tymi, którym bardziej zależało na potępieniu Ariusza negującego odwieczność Syna Bożego i tymi, którzy bardziej obawiali się sformułowań przypominających twierdzenia Pawła z Samosaty. Kluczowe dla późniejszych dyskusji trynitarnych pojęcie współistotności Ojca i Syna, podobno zaproponowane przez samego cesarza, spotkało się z nader niechętnym przyjęciem, przede wszystkim z powodu niewystępowania terminu w Piśmie świętym, oraz z powodu materialnych skojarzeń, jakie budziło. Dopiero specjalne orzeczenie o znaczeniu czysto duchowym tego terminu skłoniło do podpisania wszystkich biskupów, z wyjątkiem dwóch¹.

Ustalone *Credo* nie znalazło od razu uznania w Kościele, o czym świadczą fakt, że wszyscy uczestnicy Soboru w następnych latach angażowali się w synody, na których poszukiwano lepszego sformułowania. Nie udało się do tej pory ustalić w sposób przekonujący, jakie *Credo* mogło stanowić podstawę dla tekstu soborowego. Wypada raczej uznać, że jest ono owocem kompilacyjnej pracy, która nikogo nie zadawała – z wyjątkiem cesarza. Dopiero w ćwierć wieku po Soborze Nicejskim Atanazy z Aleksandrii

¹Por. poniżej, *List synodu w Nicei do Egipcjan* 5 przypis 35.

zdecydował się na podjęcie tego akurat wyznania wiary, jako podpisanego przez największą liczbę biskupów, jaką udało się dotąd zgromadzić. Było ich bowiem około 250, z czasem zaczęto mówić o 300, a ostatecznie o 318, liczbie interpretowanej chrystologicznie, jako znak imienia Jezus. Atanazy też rozpowszechnił opinię, że Sobór był przede wszystkim antyariański.

Kanony dyscyplinarne podajemy za G. Alberigo, który podaje tekst grecki Jana Scholastyka i łaciński Dionizego Małego.

List soboru do Kościoła w Aleksandrii podajemy za wydaniem Opitza, który zamieścił wersję łacińską ze starożytnego kodeksu z Werony.

Na koniec zamieszczamy także list Euzebiusza z Cezarei do swego Kościoła, wysłany tuż po ustaleniu wyznania wiary, gdyż jest to jedyny autentyczny dokument relacjonujący przebieg dyskusji i wyjaśniający znaczenie poszczególnych sformułowań, tak jak rozumieli je – przynajmniej niektórzy – uczestnicy Soboru.

BIBLIOGRAFIA:

- G. L. DOSSETTI, *Il Simbolo di Nicea e di Costantinopoli. Edizione critica*, Herder Roma 1967.
- I. ORTIZ DE URBINA, *El Simbolo Niceno*, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Madrid 1947.
- Dokument synodu antiocheńskiego z 325r: H. G. OPITZ, *Athanasius Werke* III, 1, Walter de Gruyter and Co, Berlin – Leipzig 1934, document 18 s. 36nn. (tekst syryjski i tłumaczenie greckie; F. NAU in *Revue de l'Orient Chrétien* IV (1909) 12-16 (tłumaczenie francuskie), 17-24 tekst syryjski).
- M. F. WILES, *A Textual Variant in the Creed of the Council of Nicaea*, *Studia Patristica* 26, Peeters, Leuven 1993.
- List soboru do Kościoła w Aleksandrii: H. G. OPITZ, *Athanasius Werke* III, 1, Walter de Gruyter and Co, Berlin – Leipzig 1934, document 23.
- Kanony: CCO 22.
- EUZEBIUSZ Z CEZAREI, *List do Kościoła w Cezarei*, SOKRATES, HE I, 8; Wydanie krytyczne: H. G. OPITZ, *Athanasius Werke* III, 1, Walter de Gruyter and Co, Berlin – Leipzig 1934, document 22 s. 42nn.

Ἐκθεσις τῶν τιῶν πατέρων¹

Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν πατέρα παντοκράτορα, πάντων ὁρατῶν
¹⁰ τε καὶ ἀοράτων ποιητὴν· καὶ εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν
 τοῦ θεοῦ γεννηθέντα ἐκ τοῦ πατρὸς μονογενῆ, τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας
 τοῦ πατρὸς, θεὸν ἐκ θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός², θεὸν ἀληθινὸν³ ἐκ θεοῦ
 ἀληθινοῦ, γεννηθέντα οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ πατρί, δι' οὗ τὰ
¹⁵ πάντα ἐγένετο τὰ τε ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τὰ ἐν τῇ γῆ, τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς
 ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα καὶ σαρκωθέντα,
 ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, ἀνελθόντα
 εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· καὶ εἰς τὸ
 ἅγιον πνεῦμα.

Τοὺς δὲ λέγοντας «ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν» καὶ «πρὶν γεννηθῆναι οὐκ
²⁰ ἦν» καὶ ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο, ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας,
 φάσκοντας εἶναι⁴ ἢ τρεπτὸν ἢ ἀλλοιωτὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, τούτους
 ἀναθεματίζει ἡ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία.

25

EXPOSITIO FIDEI CCCXVIII PATRUM¹

Credimus in unum deum patrem omnipotentem visibilium et invisibilium
³⁰ factorem. Et in unum dominum Iesum Christum filium dei, natum de patre,
 hoc est de substantia patris, deum de deo, lumen de lumine², deum verum³ de
 deo vero, natum non factum, unius substantiae cum patre, quod Graeci dicunt
 homousion, per quem omnia facta sunt sive quae in caelo sive quae in terra;
 qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit, incarnatus est,
³⁵ homo factus est, passus est et resurrexit tertia die, ascendit in caelos venturus
 iudicare vivos et mortuos. Et in spiritum sanctum.

Eos autem qui dicunt: erat quando non erat, et: priusquam nasceretur non
 erat, et quia ex nullis extantibus factus est, quod Graeci exuconton dicunt, vel
⁴⁰ alia substantia, dicentes^[4] mutabilem et convertibilem filium dei, hos anathe-
 matizat catholica et apostolica ecclesia.

WYZNANIE WIARY 318 OJCÓW¹

Wierzymy w jednego Boga Ojca Wszechmogącego, Stworzyciela wszystkich rzeczy widzialnych i niewidzialnych. I w jednego Pana Jezusa Chrystusa, Syna Bożego, zrodzonego z Ojca, jednorodzonego, to jest z istoty Ojca, Boga z Boga, Światłość ze Światłości², Boga prawdziwego³ z Boga prawdziwego, zrodzonego, a nie uczynionego, współistotnego Ojcu, przez którego wszystko się stało, co jest w niebie i co jest na ziemi, który dla nas ludzi i dla naszego zbawienia zstąpił i przyjął ciało, stał się człowiekiem, cierpiał i zmartwychwstał trzeciego dnia, wstąpił do nieba, przyjdzie sądzić żywych i umarłych. I w Ducha Świętego.

Tych, którzy mówią: «był kiedyś czas kiedy go nie było» lub «zanim się narodził nie był» lub «stał się z niczego» lub pochodzi z innej hipostazy, lub z innej substancji [niż Ojciec], lub, że Syn Boży jest⁴ zmienny i przeobrazalny, tych wszystkich powszechny i apostołski Kościół wyłącza.

¹ W Soborze uczestniczyło w rzeczywistości prawdopodobnie ok. 250 biskupów. Liczba «318» odnosi się do liczby sług Abrahama z Rdz 14, 14, interpretowanej już przez Ps.-BARNABĘ (IX, 8) jako oznaczającej Imię Jezusa (po grecku 18 = IH) oraz krzyż (greckie T = 300).

² Słowa $\phi\omega\varsigma \acute{\epsilon}\kappa \phi\omega\tau\acute{o}\varsigma$ występują w: FILON, *Legum allegoriae* 3, 167, 7; PLOTYN, *Enneady*, IV, 3, 17; VI, 4, 9; Ps.-JUSTYN(3X); HIPOLIT (2X).

³ Jr 4, 2 LXX. Warto nadmienić, że terminy «zrodzony, jednorodzony, światłość» są także pochodzenia biblijnego.

Ponadto z ważniejszych odnośników biblijnych do Wyznania wiary *wypada wskazać na:*

1 Kor 8, 6: Jeden Bóg Ojciec i jeden Pan Jezus Chrystus; 2 Kor 6, 18: Pan Wszechmogący; Kol 1, 16: widzialne i niewidzialne; J 1, 3. 13: wszystko się stało; zrodzony z Boga; Kol 1, 16. 20: co jest w niebie i co jest na ziemi; Mt 16, 21 (np.): zmartwychwstał trzeciego dnia; 1 P 4, 5; 2 Tm 4, 1: przyjdzie sądzić żywych i umarłych.

⁴ W tym miejscu wersje zależne od Atanazego dodają: $\eta \kappa\tau\iota\sigma\tau\acute{o}\nu$ («stworzony»). Słów tych brakuje w wersji łacińskiej.

KANONEΣ

A. Περὶ τῶν εὐνουχιζόντων ἑαυτοὺς καὶ περὶ τῶν παρ' ἄλλων τοῦτο πασχόντων⁵

⁵ Εἴ τις ἐν νόσῳ ὑπὸ ἰατρῶν ἐχειρουργήθη ἢ ὑπὸ βαρβάρων ἐξετημήθη, οὗτος μενέτω ἐν τῷ κλήρῳ· εἰ δέ τις ὑγιαίνων ἑαυτὸν ἐξέτεμε, τοῦτον καὶ ἐν τῷ κλήρῳ ἐξεταζόμενον πεπαῦσθαι προσήκει, καὶ ἐκ τοῦ δεῦρο μηδένα τῶν τοιούτων χρῆναι προσάγεσθαι. Ὡσπερ δὲ τοῦτο πρόδηλον, ὅτι περὶ τῶν ἐπιτηδεύοντων τὸ πρᾶγμα καὶ τολμώντων ἑαυτοὺς
¹⁰ ἐκτέμνειν εἴρηται, οὕτως εἴ τινες ὑπὸ βαρβάρων ἢ ὑπὸ δεσποτῶν εὐνουχίσθησαν, εὐρίσκοιντο δὲ ἄξιοι, τοὺς τοιούτους εἰς κλήρον προσίεται ὁ κανὼν.

B. Περὶ τῶν μετὰ τὸ βάπτισμα εὐθὺς κληρουμένων⁶

¹⁵ Ἐπειδὴ πολλὰ ἦτοι ἀπὸ ἀνάγκης ἢ ἄλλως ἐπειγομένων τῶν ἀνθρώπων ἐγένετο παρὰ τὸν κανόνα τὸν ἐκκλησιαστικόν, ὥστε ἀνθρώπους ἀπὸ ἐθνικοῦ βίου ἄρτι προσελθόντας τῇ πίστει καὶ ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ κατηχηθέντας εὐθέως ἐπὶ τὸ πνευματικὸν λουτρὸν ἀνάγειν, καὶ ἅμα τῷ βαπτισθῆναι προάγειν εἰς ἐπισκοπὴν ἢ εἰς πρεσβυτερεῖον,
²⁰ καλῶς ἔχειν ἔδοξεν τοῦ λοιποῦ μηδὲν τοιοῦτο γίνεσθαι· καὶ γὰρ καὶ χρόνου δεῖ τῷ κατηχουμένῳ καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα δοκιμασίας πλείονος·

25

CANONES

I. De his qui se ipsos abscidunt⁶

Si quis a medicis per languorem desectus est aut abscisus a barbaris, hic in clero permaneat. Si quis autem se sanus abscidit, hunc et in clero constitutum
³⁰ abstineri conveniet et deinceps nullum debere talium promoveri. Sicut autem hoc claret, quod de his qui hanc rem affectant audentque se ipsos abscidere, dictum est, sic eos quos barbari aut domini castraverunt, inveniuntur autem alias dignissimi, ad clerum regula tales admittit.

II. De neophytis⁶

³⁵ Quoniam plura, aut per necessitatem aut alias cogentibus hominibus adversus ecclesiasticam facta sunt regulam, ut homines ex gentili vita nuper accedentes ad fidem et instructos brevi temporis intervallo mox ad lavacrum spiritale perducerent, simulque ut baptizati sunt, ad episcopatum vel presbyterium promoverent: optime placuit nihil tale de reliquo fieri. Nam et tempore opus est ei qui
⁴⁰ catecizatur, et post baptismum probatione quam plurima. Manifesta est enim

KANONY

I. O pozbawiających się męskości oraz o tych, którym uczynili to inni⁵

Jeśli ktoś został okaleczony przez lekarzy podczas choroby lub wykastrowany przez barbarzyńców, ten niech pozostanie w gronie duchownych. Lecz ten, kto będąc dobrego zdrowia sam siebie pozbawił męskości, powinien zostać wykluczony z grona duchownych, do którego już należał. Od tej chwili nie należy wyświęcać żadnego z tych, którzy w ten sposób postępują. Jest jednak oczywiste, że to, co powiedziano wyżej, dotyczy tylko tych, którzy uczynili to celowo i którzy sami chcieli się okaleczyć. Ci, co zostali okaleczeni przez barbarzyńców albo przez swoich panów, a uważani są za godnych, mogą, zgodnie z kanonem, zostać do stanu duchownego dopuszczeni.

II. O przyjmowanych do stanu duchownego od razu po chrzcie⁶

Uczyniono wiele rzeczy przeciwnych kanonom kościelnym czy to z konieczności czy też na skutek nalegań niektórych osób. Tak więc ludzie, którzy dopiero co przeszli z życia pogańskiego do wiary i uczyli się katechizmu tylko przez krótki czas, zaraz są prowadzeni do kąpieli duchowej, a wraz z chrztem ustanawia się ich biskupami lub prezbiterami. Jest rzeczą słuszną, by na przyszłość nie postępowano w ten sposób. Katechumen potrzebuje bowiem nieco czasu, musi też mieć dłuższą próbę również po chrzcie. Mówi o tym wyraźnie pismo apostołskie: „Nie może być

⁵ Por. *Kanony apostołskie* 21-24 (CSP 17-18). Po raz pierwszy przepis taki pojawił się na synodzie w Aleksandrii (ok. r. 230), gdy biskup Demetriusz unieważnił święcenia Orygenesa powołując się na jego samookaleczenie (por. E UZEBIUSZ CEZAREI, HE VI, 8, 5).

⁶ Por. *Kanony apostołskie* 80 (CSP 48).

σαφές γὰρ τὸ ἀποστολικὸν γράμμα τὸ λέγον· «Μὴ νεόφυτον, ἵνα μὴ τυφλωθεῖς εἰς κρίμα ἐμπέση [...] καὶ παγίδα τοῦ διαβόλου»⁷. Εἰ δὲ προϊὼντος τοῦ χρόνου ψυχικὸν τι ἀμάρτημα εὑρεθείη περὶ τὸ πρόσωπον, καὶ ἐλέγχωτο ὑπὸ δύο ἢ τριῶν μαρτύρων, πεπαύσεται ὁ τοιοῦτος τοῦ κλήρου. Ὁ δὲ παρὰ ταῦτα ποιῶν, ὡς ὑπεναντία τῇ μεγάλῃ συνόδῳ θρασυνομέως, αὐτὸς κινδυνεύσει περὶ τοῦ κλήρου τοῦ ἰδίου.

Γ. Περὶ τῶν παρὰ κληρικοῖς συνεισάκτων γυναικῶν⁸

Ἐπηγόρευσε καθόλου ἡ μεγάλη σύνοδος μήτε ἐπίσκοπον μήτε πρεσβύτερον μήτε διάκονον μήτε ὄλως τῶν ἐν τῷ κλήρῳ τινὶ ἐξεῖναι συνεισάκτον ἔχειν, πλὴν εἰ μὴ ἄρα μητέρα ἢ ἀδελφὴν ἢ θεῖαν ἢ ἄμὸνα πρόσωπα ὑποψίαν διαπέφυγεν.

Δ. Ὑπὸ πόσων καθίστασθαι τὸν ἐπίσκοπον⁹

Ἐπίσκοπον προσήκει μάλιστα μὲν ὑπὸ πάντων τῶν τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόπων καθίστασθαι· εἰ δὲ δυσχερὲς εἴη τοῦτο ἢ διὰ κατεπείγουσαν ἀνάγκην ἢ διὰ μῆκος ὁδοῦ, ἐξάπαντος τρεῖς ἐπὶ τὸ αὐτὸ συναγομένους, συμψήφων γινομένων καὶ τῶν ἀπόντων καὶ συντιθεμένων διὰ γραμμάτων, τότε τὴν χειροτονίαν ποιείσθαι· τὸ δὲ κύριον τῶν γινομένων δίδοσθαι καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν τῷ μητροπολίτῃ ἐπισκόπῳ.

apostolica scriptura, quae dicit: *non neophytum, ne in superbiam elatus in iudicium incidat et laqueum diaboli*⁷. Si vero processu temporis aliquod animae delictum circa personam reperiatur huiusmodi et a duobus vel tribus testibus arguatur: a clero talis absteat. Si quis autem praeter haec fecerit, quasi contra magnum concilium sese efferens, ipse de clericatus honore pereclitabitur.

III. Quae mulieres cum sacerdotibus commorentur⁸

Interdixit per omnia magna synodus, nec episcopo nec presbytero nec alicui prorsus, qui est in clero, licere subintroductam habere mulierem, nisi forte matrem aut sororem aut amitam vel eas tantum personas quae suspicionem effugiunt.

IV. De ordinatione episcoporum⁹

Episcopum convenit maxime quidem ab omnibus qui sunt in provincia episcopis ordinari. Si autem hoc difficile fuerit, aut propter instantem necessitatem aut propter itineris longitudinem: modis omnibus tamen tribus in id ipsum convenientibus et absentibus episcopis pariter decernentibus et per scripta consentientibus tunc ordinatio celebretur. Firmitas autem eorum, quae geruntur per unamquamque provinciam, metropolitano tribuatur episcopo.

świeżo ochrzczony, ażeby wbiwszy się w pychę nie wpadł w diabelskie potępienie⁷⁷. Jeśliby później okazało się, że człowiek ten popełnił grzech ciężki, poświadczony przez dwóch lub trzech świadków, winien opuścić stan duchowny. Ten, kto działa przeciw temu zarządzeniu i ośmiela się być nieposłuszny wielkiemu soborowi, naraża się na utratę godności duchownego.

III. O kobietach zamieszkujących razem z duchownymi⁸

Wielki sobór zabronił całkowicie biskupom, prezbiterom, diakonom i wszystkim członkom stanu duchownego, zamieszkiwać z kobietą, chyba, że jest to matka, siostra, ciotka lub inna osoba stojąca poza wszelkimi podejrzewaniem.

IV. Ile osób powinno konsekrować biskupa⁹

Jest rzeczą szczególnie ważną, aby biskup był konsekrowany przez wszystkich biskupów prowincji. Jeśliby to wymaganie napotykało na trudności z powodu pilnej potrzeby, czy gdyby stała na przeszkodzie odległość, niech się zbierze w jednym miejscu przynajmniej trzech biskupów, zaopatrzonych w pisemne zezwolenie nieobecnych, i wówczas dokonają konsekracji. Potwierdzenie tego, co się stało, należy w każdej prowincji do biskupa metropolity.

⁷ 1 Tm 3, 6. 7.

⁸ Por. synod w Ancyrze (314), kan. 19 (CSP 70). Przepis ten nie ma związku z celibatem, który nie był jeszcze w Kościele obowiązujący, ale zwrócony jest przeciwko ukrytym formom konkubinatu.

⁹ Por. *Kanony apostołskie* 1 (CSP 8).

Ε. Περὶ τῶν ἀκοινωνήτων οὐ δεῖ τούτους ὑφ' ἑτέρων δέχεσθαι· καὶ περὶ τοῦ δις τοῦ ἔτους τὰς συνόδους γίνεσθαι¹⁰

Περὶ τῶν ἀκοινωνήτων γενομένων εἴτε τῶν ἐν τῷ κλήρῳ εἴτε τῶν ἐν τῷ λαϊκῷ τάγματι ὑπὸ τῶν καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν ἐπισκόπων
⁵ κρατεῖτω ἡ γνώμη κατὰ τὸν κανόνα τὸν διαγορευόντα τοὺς ὑφ' ἑτέρων ἀποβληθέντας ὑφ' ἑτέρων μὴ προσίεσθαι. Ἐξεταζέσθω δέ, μὴ μικροψυχία ἢ φιλονεικία ἢ τινη τοιαύτη ἀηδία τοῦ ἐπισκόπου ἀποσυνάγωγοι γεγένηται· ἵνα οὖν τοῦτο τὴν πρέπουσαν ἐξέτασιν λαμβάνοι, καλῶς ἔχειν ἔδοξεν ἐκάστου ἐνιαυτοῦ καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν
¹⁰ δις τοῦ ἐνιαυτοῦ συνόδους γίνεσθαι, ἵνα κοινῇ πάντων τῶν ἐπισκόπων τῆς ἐπαρχίας ἐπὶ τὸ αὐτὸ συναγομένων τὰ τοιαῦτα ζητήματα ἐξετάζοιτο, καὶ οὕτως ὁμολογουμένως οἱ προσκεκρουκότες τῷ ἐπισκόπῳ κατὰ λόγον ἀκοινωνήτοι παρὰ πᾶσιν εἶναι δόξωσι, μέχρις ἂν τῷ κοινῷ τῶν ἐπισκόπων δόξῃ τὴν φιλανθρωποτέραν ὑπὲρ αὐτῶν ἐκθέσθαι ψῆφον.
¹⁵ Αἱ δὲ σύνοδοι γινέσθωσαν μία μὲν πρὸ τῆς τεσσαρακοστῆς, ἵνα πάσης μικροψυχίας ἀναιρουμένης τὸ δῶρον καθαρὸν προσφέρηται τῷ θεῷ, δευτέρα δὲ μετὰ τὸν τοῦ μετοπώρου καιρόν.

ς. Περὶ τῶν πόλεσι τισι διαφερόντων πρωτείων, καὶ περὶ τοῦ
²⁰ ἐπίσκοπον μὴ γίνεσθαι δίχα γνώμης τοῦ μητροπολίτου¹¹

Τὰ ἀρχαῖα ἔθη κρατεῖτω τὰ ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Λιβύῃ καὶ Πενταπόλει, ὥστε τὸν Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπον πάντων τούτων ἔχειν τὴν ἐξουσίαν,

²⁵ **V.** De excommunicatis¹⁰

De his qui communione privantur seu ex clero seu ex laico ordine, ab episcopis per unamquamque provinciam sententia regularis obtineat, ut hii qui ab aliis abiciuntur, non recipiantur ab aliis. Requiritur autem, ne pusillanimitate aut pertinacia vel alio quolibet episcopi vitio videatur a congregatione seclusus.

³⁰ Ut hoc ergo decentius inquiratur, bene placuit annis singulis per unamquamque provinciam bis in anno concilia celebrari, ut communiter omnibus simul episcopis provinciae congregatis questiones discutiantur huiusmodi et sic, qui suo peccaverunt evidenter episcopo, rationabiliter excommunicati ab omnibus aestimentur, usque quo vel in communi vel eidem episcopo placeat humaniorem pro talibus ferre sententiam. Concilia vero caelebrentur unum quidem ante
³⁵ quadragesimam paschae, ut omni dissensione sublata munus offeratur Deo purissimum, secundum vero circa tempus autumnii.

VI. De primatibus episcoporum¹¹

Antiqua consuetudo servetur per Aegyptum, Libyam et Pentapolim, ita ut

⁴⁰ Alexandrinus episcopus horum omnium habeat potestatem, quia et urbis Romae

V. O ekskomunikowanych: aby nie byli przyjmowani przez innych oraz o tym, że synody mają się odbywać dwa razy do roku¹⁰

Co się tyczy duchownych lub świeckich, którzy zostali ekskomunikowani, to wyrok wydany przez biskupów każdej prowincji musi mieć moc prawa, zgodnie z kanonem, który nakazuje, że ci, którzy zostali wyłączeni ze wspólnoty przez jednych, nie mogą być przyjmowani przez innych. Trzeba jednak zbadać, czy biskup nie wydał wyroku wykluczenia ze wspólnoty powodowany małodusznością, chęcią rywalizacji lub też jakimś innym uczuciem niechęci. Żeby mogło zostać przeprowadzone takie dochodzenie, wydaje się nam rzeczą słuszną polecić, aby w każdej prowincji zwoływano synod dwa razy do roku. W ten sposób zebrani razem wszyscy biskupi prowincji będą mogli rozpatrzyć wszystkie kwestie tego rodzaju, aby wszyscy dowiedzieli się, że ci, którzy ewidentnie poróżnili się ze swoim biskupem, sprawiedliwie zostali ukarani ekskomuniką, która pozostanie w mocy aż do chwili, gdy zgromadzeniu biskupów lub biskupowi, który ten wyrok wydał, spodoba się ją złagodzić. Synody te mają się odbywać, jeden przed postem czterdziestodniowym, byśmy oddaliwszy wszelką małoduszność, mogli oddać Bogu czystą ofiarę, a drugi jesienią.

VI. O precedencji niektórych stolic i o tym, że nie można zostać powołanym na urząd biskupa bez zgody metropolity¹¹

Starożytny zwyczaj niech będzie zachowany w Egipcie, Libii i Pentapolis, zgodnie z którym biskup aleksandryjski posiada władzę nad tymi wszystkimi

¹⁰ Por. *Kanony apostołskie* 12, 13, 32 (CSP 13-14, 22).

¹¹ Por. *Kanony apostołskie* 34-35 (CSP 24). Za najczcigodniejsze uważano Kościoły założone przez apostołów: Rzym na Zachodzie, na Wschodzie zaś Antiochię (Piotr), Efez (Jan) i Aleksandrię (Marek Ewangelista).

ἐπειδὴ καὶ τῷ ἐν τῇ Ῥώμῃ ἐπισκόπῳ τὸ τοιοῦτον σύνηθές ἐστιν. Ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπαρχίαις τὰ πρεσβεία σώζεσθαι ταῖς ἐκκλησίαις.

⁵ Καθόλου δὲ πρόδηλον ἐκείνο· ὅτι, εἴ τις χωρὶς γνώμης τοῦ μητροπολίτου γένηται ἐπίσκοπος, τὸν τοιοῦτον ἡ μεγάλη σύνοδος ὥρισε μηδὲ εἶναι ἐπίσκοπον. Ἐὰν μέντοι τῇ κοινῇ πάντων ψήφῳ, εὐλόγῳ οὔσῃ καὶ κατὰ κανόνα ἐκκλησιαστικόν, δύο ἢ τρεῖς δι' οἰκείαν φιλονεικίαν ἀντιλέγωσι, κρατεῖτω ἡ τῶν πλειόνων ψήφος.

¹⁰ **Z.** Περὶ τοῦ Αἰλίας ἐπισκόπου

Ἐπειδὴ συνήθεια κεκράτηκε καὶ παράδοσις ἀρχαία, ὥστε τὸν ἐν Αἰλίας ἐπίσκοπον τιμᾶσθαι, ἐχέτω τὴν ἀκολουθίαν τῆς τιμῆς, τῇ μητροπόλει σφωζομένου τοῦ οἰκείου ἀξιώματος.¹²

¹⁵ **H.** Περὶ τῶν λεγομένων καθαρῶν¹³

Περὶ τῶν ὀνομασάντων μὲν ἑαυτοὺς καθαρούς, ποτὲ προσερχομένων δὲ κοινῇ τῇ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ ἐκκλησίᾳ, ἔδοξε τῇ ἀγίᾳ καὶ μεγάλῃ συνόδῳ, ὥστε χειροθετούμενους αὐτοὺς οὕτω μένειν ἐν τῷ κλήρῳ· πρὸ πάντων δὲ τούτων ὁμολογῆσαι αὐτοὺς ἐγγράφως προσήκει,
²⁰ ὅτι συνθήσονται καὶ ἀκολουθήσουσι τοῖς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας

²⁵ episcopo parilis mos est. Similiter autem et apud Antiochiam ceterasque provincias sua privilegia servantur ecclesiis.

Illud autem generaliter clarum est, quod si quis praeter consilium metropolitani fuerit factus episcopus, hunc magna synodus definivit episcopum existere non debere. Sin autem communi cunctorum decreto rationabili et secundum ecclesiasticam regulam comprobato duo vel tres propter contentiones proprias contradicunt, obtineat sententia plurimorum.

VII. De honore episcopi Heliae, id est Hierusolimae

Quia consuetudo praevaluit et antiqua traditio ut Heliae episcopus honoretur, habeat honoris consequentiam, salva metropolitani propria dignitate.¹²

³⁵ **VIII.** De his qui se catharos, id est mundos appellant¹³

De his qui se cognominant catharos, id est mundos, si quando venerint ad ecclesiam catholicam, placuit sancto et magno concilio, ut impositionem manus accipientes sic in clero permaneant. Haec autem eos prae omnibus scriptis convenit profiteri, quod catholicae et apostolicae ecclesiae dogmata suscipiant et
⁴⁰ sequantur, id est bigamis se communicare et his, qui in persecutione prolapsi

provincjami, tak jak i biskupowi Rzymu przysługuje podobny zwyczaj. Podobnie ma się rzecz w odniesieniu do Antiochii i innych prowincji: niech będzie zachowywane w Kościołach pierwszeństwo wynikające ze starszeństwa.

Niech będzie rzeczą całkowicie jasną, że jeśli ktoś został biskupem bez aprobaty metropolity, wielki sobór zarządził, że nie może on być biskupem. Lecz gdy wybór został dokonany przez wszystkich, z rozsądkiem i w sposób zgodny z kanonami kościelnymi, a sprzeciwiają mu się dwaj lub trzej z powodów osobistych, wówczas niech obowiązuje postanowienie większości.

VII. O biskupie Aelii [czyli Jeruzolimy]

Ponieważ utrzymał się zwyczaj i stara tradycja, że biskup Aelii powinien być honorowany, niech otrzyma wszystko, co z tej czci wynika z zachowaniem przywilejów metropolii¹².

VIII. O tych, którzy zwą się «czystymi»¹³

W sprawie tych, którzy nazywają samych siebie «katharoi», [to znaczy «czystymi»], święty i wielki sobór postanowił, że jeśli chcą powrócić do powszechnego i apostołskiego Kościoła, muszą otrzymać nałożenie rąk, a będą mogli pozostać w gronie duchownych. Konieczne jest jednak, przede wszystkim, aby oni przyobiecali na piśmie, że zgadzają się i będą posłuszni nauczaniu

¹² W Cezarei Palestyńskiej; Aelia Capitolina była jeszcze miastem w większości pogańskim, wybudowanym przez Rzymian na gruzach Jeruzolimy zburzonej w 135 roku.

¹³ Por. *Kanony apostołskie* 46-47, 68 (CSP 31, 42); synod w Ancyrze (314), kan. 13 (CSP 65); synod w Neocezarei (315/324), kan. 14 (CSP 81). «Czyści» tworzyli ugrupowania radykalne, odgradzające się od innych, których uważali za niegodnych przynależności do Kościoła, czy to z powodu zawarcia drugiego małżeństwa, po śmierci pierwszego współmałżonka, czy z powodu załamania się w czasie prześladowań, czy choćby tylko ucieczki przed prześladowcami. Należeli do nich na przykład montaniści, donatyści czy nowacjanie.

δόγμασι, τουτέστι καὶ διγάμοις κοινωνεῖν καὶ τοῖς ἐν τῷ διωγμῷ
 παραπεπτωκόσιν, ἐφ' οἷς καὶ χρόνος τέτακται καὶ καιρὸς ὠρισταί,
 ὥστε αὐτοὺς ἀκολουθεῖν ἐν πάσι τοῖς δόγμασι τῆς καθολικῆς καὶ
 ἀποστολικῆς ἐκκλησίας. Ἐνθα μὲν οὖν πάντες εἶτε ἐν κώμαις εἶτε
 5 ἐν πόλεσιν αὐτοὶ μόνον εὐρίσκονται χειροτονηθέντες, οἱ εὐρισκόμενοι
 ἐν τῷ κλήρῳ ἔσσονται ἐν αὐτῷ τῷ σχήματι· ὅπου δὲ τῆς καθολικῆς
 ἐκκλησίας ἐπισκόπου ἢ πρεσβυτέρου ὄντος προσέρχονται τινες,
 πρόδηλον, ὡς ὁ μὲν ἐπίσκοπος τῆς ἐκκλησίας ἔξει τὸ ἀξίωμα τοῦ
 ἐπισκόπου, ὁ δὲ ὀνομαζόμενος παρὰ τοῖς λεγομένοις καθαροῖς καὶ
 10 λεγόμενος ἐπίσκοπος τὴν τοῦ πρεσβυτέρου τιμὴν ἔξει, πλὴν εἰ μὴ ἄ
 ρα δοκοῖ τῷ ἐπισκόπῳ τῆς τιμῆς τοῦ ὀνόματος αὐτὸν μετέχειν· εἰ δὲ
 μὴ τοῦτο αὐτῷ ἀρέσκει, ἐπινοήσει τόπον ἢ χωρεπισκόπου¹⁴ ἢ
 πρεσβυτέρου ὑπὲρ τοῦ ἐν τῷ κλήρῳ ὅλως δοκεῖν εἶναι, ἵνα μὴ ἐν τῇ
 πόλει δύο ἐπίσκοποι ὦσιν.

15

Θ. Περὶ τῶν ἀνεξετάστως εἰς πρεσβύτερον προαχθέντων¹⁵

Εἴ τινες ἀνεξετάστως προήχθησαν πρεσβύτεροι, εἶτα ἀνακρινόμενοι
 ὠμολόγησαν τὰ ἡμαρτημένα αὐτοῖς, καὶ ὁμολογησάντων αὐτῶν, παρὰ
 κανόνα κινούμενοι οἱ ἄνθρωποι τοῖς τοιούτοις χεῖρας ἐπιτεθεῖκασι,
 20 τούτους ὁ κανὼν οὐ προσίεται· τὸ γὰρ ἀνεπίληπτον ἐκδικεῖ ἡ καθολικὴ
 ἐκκλησία.

25

sunt, erga quos et spatia constituta sunt et tempora definita, ita ut ecclesiae
 catholicae et apostolicae placita sequantur in omnibus. Ubi cumque vero sive in
 municipiis sive in civitatibus ipsi soli repperiti fuerunt ordinati: qui inveniuntur in
 clero, in eodem habitu perseverent. Ubi autem catholicae ecclesiae episcopo vel
 30 presbytero constituto quidam ex illis adveniunt, certum est quod episcopus ecclesiae
 habebit ecclesiae dignitatem. Is autem, qui nominatur apud eos episcopus,
 honorem presbyterii possidebit, nisi forte placuerit episcopo nominis eum honore
 censi. Si vero hoc ei minime placuerit, providebit ei aut corepiscopi¹⁴ aut
 presbyteri locum, ut in clero prorsus videatur, ne in una civitate duo episcopi
 35 probentur exsistere.

IX. De his qui ad sacerdotium sine examine promoventur¹⁵

Si qui presbyteri sine examinatione sunt promoti vel cum discuterentur, sua
 peccata confessi sunt et homines moti contra canones confessis manus impone
 nere temptaverunt, tales regula non admittit, quia quod inreprehensibile est,
 40 catholica defendit ecclesia.

Kościół powszechny. Następnie, że pozostaną we wspólnocie z tymi, którzy dwa razy zawarli małżeństwo oraz z tymi, którzy upadli w czasie prześladowań, a którym został wyznaczony czas na odbycie pokuty i stosowna pora, aby uznali swe posłuszeństwo we wszystkim nauczaniu powszechnego i apostołskiego Kościoła. Więc jeżeli w niektórych wioskach i miastach znajdują się duchowni tylko z ich grupy, należy ich pozostawić w gronie duchowieństwa i na dotychczasowym stanowisku. Gdy zaś przybędzie któryś z «czystych» tam, gdzie jest już biskup kościoła katolickiego lub prezbiter, to jest oczywiste, że biskup tego kościoła zachowa swe biskupie stanowisko, zaś ten, którego nazwali biskupem owi nazywający siebie «czystymi», będzie miał prawo do godności prezbitera, chyba, że biskup uzna za właściwe zostawić mu jego godność. Jeżeli zaś nie będzie tego chciał, niech da mu miejsce chorepiskopa¹⁴ albo prezbitera, aby było wiadomo, że nadal rzeczywiście należy do kleru, lecz aby nie było dwóch biskupów w jednym mieście.

IX. O wyniesionych do kapłaństwa bez okresu próbnego¹⁵

Jeżeli jacyś prezbiterzy zostali wyniesieni do swej godności bez okresu próbnego, albo jeżeli w okresie próbnym badani wyznali jakieś przestępstwo, ale pomimo grzechów, do których się przyznali, pewni ludzie działający wbrew kanonom udzielili im święceń, to są one uznane za nieważne. Kościół powszechny chce bowiem ludzi o nieskazitelnej opinii.

¹⁴ Dosłownie «biskup wiejski», odpowiedzialny za jakiś Kościół na peryferiach metropolii i podległy biskupowi miasta.

¹⁵ Por. *Kanony apostołskie* 25, 61 (CSP 19); synod w Neocezarei (315/324), kann. 1. 9. 10 (CSP 75, 79-80).

I. Περὶ τῶν ἀρνησαμένων ἐν διωγμῷ καὶ προαχθέντων εἰς κλήρον¹⁶

Ἔσοι προεχειρίσθησαν τῶν παραπεπτωκότων κατὰ ἄγνοιαν ἢ καὶ
 5 παρειδότων τῶν προχειρισσαμένων, τοῦτο οὐ προκρίνει τῷ κανόνι τῷ
 ἐκκλησιαστικῷ· γνωσθέντες γὰρ καθαιρεθήσονται.

IA. Περὶ τῶν ἀρνησαμένων καὶ τελούντων ἐν λαϊκοῖς¹⁷

Περὶ τῶν παραβάντων χωρὶς ἀνάγκης ἢ χωρὶς ἀφαιρέσεως
 10 ὑπαρχόντων ἢ χωρὶς κινδύνου ἢ τινος τοιούτου, ὃ γέγονεν ἐπὶ τῆς
 τυραννίδος Δικινίου, ἔδοξε τῇ ἀγίᾳ συνόδῳ, εἰ καὶ ἀνάξιοι ἦσαν
 φιλανθρωπίας, ὅμως χρηστεύεσθαι εἰς αὐτούς. Ἔσοι οὖν γνησίως
 μεταμελῶνται, τρία ἔτη ἐν ἀκροωμένοις ποιήσουσιν οἱ πιστοί, καὶ
 15 ἐπτὰ ἔτη ὑποπεσοῦνται, δύο δὲ ἔτη χωρὶς προσφορᾶς κοινωνήσουσι
 τῷ λαῷ τῶν προσευχῶν.

IB. Περὶ τῶν ἀποταξαμένων καὶ πάλιν εἰς τὸν κόσμον ἀναδραμόντων¹⁸

Οἱ προσκληθέντες μὲν ἀπὸ τῆς χάριτος καὶ τὴν πρώτην ὁρμὴν
 ἐνδειξάμενοι καὶ ἀποθέμενοι τὰς ζώνας, μετὰ δὲ ταῦτα ἐπὶ τὸν οἰκεῖον
 20 ἔμετον¹⁹ ἀναδραμόντες ὡς κύνες, ὡς τινὰς καὶ ἀργύρια προέσθαι καὶ
 βενεφικίῳς κατορθῶσαι τὸ ἀναστρατεῦεσθαι, οὗτοι δέκα ἔτη

25 **X.** De his qui in persecutionibus negaverunt et postmodum ad clericatum pro-
 moti sunt¹⁶

Quicumque de lapsis dudum per ignorantiam vel ordinantium dissimulatio-
 nem in ordinem sunt provecti, hoc ecclesiae non praeiudicat regulae, nam
 cogniti deponuntur.

30 **XI.** De his qui praeter necessitatem aliquam negaverunt¹⁷

De his qui praeter necessitatem praevaricati sunt aut praeter ablationem fa-
 cultatum aut praeter periculum vel aliquid huiusmodi, quod factum est sub tiran-
 nide Licinii, placuit synodo, quamquam humanitate probentur indigni, tamen eis
 benevolentiam commodari. Quo quod enim veraciter paenitentiam gerunt, fide-
 35 les tribus annis inter audientes habeantur et sex annis omni humilitati succum-
 bant, duobus autem annis praeter oblationem populo in oratione communicent.

XII. De his qui renuntiaverunt et iterum ad saeculum sunt regressi¹⁸

Quicumque vocati per gratiam primum quidem impetum demonstrarunt
 deponentes militiae cingulum, postmodum vero ad proprium vomitum¹⁹ sunt
 40 relapsi, ita ut quidam et pecunias tribuerent et beneficiis militiam se pararent, hi

X. O tych, którzy w czasie prześladowań zaparli się wiary (*lapsi*), a następnie zostali dopuszczeni do stanu duchownego¹⁶

Niektórzy spośród tych, którzy upadli podczas prześladowań, zostali wyświęceni albo dlatego, że ci, którzy ich święcili nie znali ich grzechu, albo udawali nieświadomość. Kanon kościelny nie czyni tu różnicy: jeśli to wyjdzie na jaw, zostaną pozbawieni swojej godności.

XI. O tych, którzy zaparli się wiary i są zaliczani do stanu świeckiego¹⁷

Co zaś do tych, którzy zawiedli podczas tyranii Licyniusza, chociaż nie zmuszała ich konieczność albo konfiskata majątku lub jakiegokolwiek inne niebezpieczeństwo, święty sobór postanowił okazać im pobłażliwość, chociaż nie są godni życzliwości. Więc ci, którzy są szczerze skruszeni i już należą do wiernych, muszą czynić pokutę przez trzy lata z pokutnikami słuchającymi i siedem lat z kłęczącymi. Podczas dwóch następnych lat będą mogli uczestniczyć z ludem w modlitwa, jednak bez udziału w samej ofierze.

XII. O tych, którzy wyrzekli się świata, a następnie do niego powrócili¹⁸

Ci, którzy wezwani przez łaskę w pierwszym porywie entuzjazmu porzucili służbę wojskową, lecz następnie podobni do psów powracających do swych wymiocin¹⁹, posunęli się nawet do dawania pieniędzy i prezentów, aby tylko uzyskać ponowne przyjęcie do wojska, muszą pozostawać przez trzy lata

¹⁶ Por. *Kanony apostołskie* 62 (CSP 40); synod w Ancyryze (314), kann. 1. 2. 12 (CSP 56-57, 65); PIOTR ALEKSANDRYJSKI, kan. 10 (CPG 46-48). Godzono się na powrót «upadłych» do Kościoła, ale nie na przyjmowanie przez nich święceń jakiegokolwiek stopnia.

¹⁷ Por. synod w Ancyryze (314), kan. 6 (CSP 61); PIOTR ALEKSANDRYJSKI, kan. 3 (CPG 36).

¹⁸ Por. synod w Ancyryze (314), kan. 2. 5. 7 (CSP 57, 60, 62); PIOTR ALEKSANDRYJSKI, kan. 9. 11 (CPG 42-46, 49-51).

¹⁹ Prz 26, 11; por. 2 P 2, 22.

ὑποπιπέτωσαν μετὰ τὸν τῆς τριετοῦς ἀκροάσεως χρόνον. Ἐφ' ἅπασιν δὲ τούτοις προσήκει ἐξετάζειν τὴν προαίρεσιν καὶ τὸ εἶδος τῆς μετανοίας· ὅσοι μὲν γὰρ καὶ φόβῳ καὶ δάκρυσιν καὶ ὑπομονῇ καὶ ἀγαθοεργίαις τὴν ἐπιστροφὴν ἔργῳ καὶ οὐ σχήματι ἐπιδείκνυνται, οὗτοι, πληρώσαντες

⁵ τὸν χρόνον τὸν ὠρισμένον τῆς ἀκροάσεως, εἰκότως τῶν εὐχῶν κοινωνήσουσι, μετὰ τοῦ ἐξεῖναι τῷ ἐπισκόπῳ καὶ φιλανθρωπότερόν τι περὶ αὐτῶν βουλευσασθαι· ὅσοι δὲ ἀδιαφόρως ἤνεγκαν καὶ τὸ σχῆμα τοῦ εἰσιέναι εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀρκεῖν αὐτοῖς ἠγήσαντο πρὸς τὴν ἐπιστροφὴν, ἐξάπαντος πληρούτωσαν τὸν χρόνον.

¹⁰ ΓΓ. Περὶ τῶν ἐν τῷ ἀποθνήσκειν κοινωνίαν ἐπιζητούντων²⁰

Περὶ δὲ τῶν ἐξοδευόντων ὁ παλαιὸς καὶ κανονικὸς νόμος παραφυλαχθήσεται καὶ νῦν, ὥστε εἴ τις ἐξοδεύει, τοῦ τελείου καὶ ἀναγκαιοτάτου ἐφοδίου μὴ ἀποστερείσθω. Εἰ δὲ ἀπογνωσθεὶς καὶ

¹⁵ κοινωνίας τυχῶν καὶ προσφορᾶς μετασχὼν πάλιν ἐν τοῖς ζῶσιν ἐξετασθεῖη, ἔστω μετὰ τῶν κοινωνούντων τῆς εὐχῆς μόνης, <ἄχρις ἂν πληρωθῇ ὁ ὀρισθεὶς ὑπὸ τῆς μεγάλης οἰκουμενικῆς συνόδου χρόνος>*. Καθόλου δὲ καὶ περὶ παντὸς οὐτινοσοῦν ἐξοδεύοντος, αἰτοῦντος δὲ μετασχεῖν εὐχαριστίας, ὁ ἐπίσκοπος μετὰ δοκιμασίας μεταδιδότης

²⁰ προσφορᾶς.

* Tekst w <> zob. CCO.

²⁵ decem annis post trienni tempus, quod inter audientes erunt, in afflictione permaneat. Sed in his omnibus propositum et speciem paenitentiae convenit explorare. Quotquot enim metu et lacrimis ac patientia vel bonis operibus re ipsa conversionem, non simulatione, demonstrant, hi definitum tempus auditionis implentes, tum demum fidelibus in oratione communicent, postmodum vero

³⁰ licebit episcopo, de his aliquid humanius cogitare. Quicumque vero indifferenter tulerunt et formam introeundi in ecclesiam sibi arbitrati sunt ad conversionem posse sufficere, hi definitum tempus modis omnibus implebunt.

XIII. De his qui in obitu positi communionem deposcunt²⁰

De his qui ad exitum vitae veniunt, etiam nunc lex antiqua regularisque

³⁵ servabitur ita, ut, si quis egreditur e corpore, ultimo et necessario viatico minime privetur. Quod si desperatus et consecutus communionem oblationisque particeps factus iterum convalescerit, sit inter eos, qui communionem orationis tantummodo consequuntur. Generaliter autem omni cuilibet in exitu posito et poscenti sibi communionis gratiam tribui, episcopus probabiliter ex oblatione

⁴⁰ dare debet.

między pokutnikami słuchającymi, a potem czynić pokutę przez dziesięć lat. Należy się tym ludziom uważnie przyjrzeć i zbadać, jaka jest ich wola poprawy i sposób okazywania skruchy. Tych, którzy bojaźnią, łzami, cierpliwością i dobrymi uczynkami wykażą w czynach, a nie udawaniem, szczerą nawrócenia, po wypełnieniu się czasu pokuty wśród słuchających, można będzie dopuścić do uczestnictwa w modlitwach wiernych. Wówczas biskup może zdecydować o traktowaniu ich z większą pobłażliwością. Ci zaś, którzy odbywają pokutę z obojętnością i przekonaniem, że ona wystarcza do zadośćuczynienia za grzechy, mają wypełnić cały, przepisany czas pokuty.

XIII. O tych pokutujących, którzy w godzinie śmierci proszą o Komunię²⁰

Wobec umierających trzeba zachowywać starą i kanoniczną regułę Kościoła, by tego, kto znajduje się w obliczu śmierci, nie pozbawiać ostatniego i najbardziej koniecznego wiatyku. Jeśli po dopuszczeniu do jedności i uczestniczenia w ofierze nie zmarł, należy go zaliczyć do tych, co pokutują uczestnicząc tylko w modlitwie (dopóki nie wypełni się czas pokuty ustalony przez wielki i ekumeniczny synod). Niech jednak będzie regułą obowiązującą, że biskup, po niezbędnym zbadaniu sprawy, dopuszcza do udziału w ofierze i udziela Eucharystii temu, kto znajduje się w niebezpieczeństwie śmierci i o nią prosi.

²⁰ Por. synod w Ancyrze (314), kan. 6 (CSP 61).